

KJELL KUMLIEN: Biskop Karl av Västerås och Uppsala Ärkesätets Flyttning. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Historiskt Arkiv 14. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1967. 72 s. 15 sv. kr.

Forfatteren undersøger i sin afhandling ægtheden af den i 1678 offentliggjorte kilde til Uppsala bispe- og ærkesædes historie, *Annotationes ex scriptis Karoli episcopi Arosiensis excerptæ*. Straks efter sin fremkomst stemples excerpterne som et falsum, offentliggjort som de blev på et belejligt tidspunkt af en af deltagerne i den svenske lærdomsfejde om beliggenheden af det hedenske tempel i Uppsala. Mod kildens ægthed fremførtes dengang, at den efter sin fremtrædelsesform, palæografisk og sprogligt, umuligt kunne stamme fra det 13. årh., og hvad indholdet angår, gav den sig ud for at være skrevet af en biskop Karl af Västerås, om hvis eksistens og forfatterskab man ingen anelse havde. Omend enkelte afvigende meninger fremsattes i den følgende tid, knæsattes efterhånden opfattelsen af kilden som et falskneri.

I afhandlingen vises nu, at *Annotationes* indeholder en række oplysninger, som den moderne forskning ad anden vej kan verificere, i modsætning til, hvad der var tilfældet i det 17. årh. Når der f. eks. står, at gudehøvet har stået i Gamla Uppsala, så er det en opfattelse, som også moderne arkæologer er nået til. Bekræftelse finder forfatteren ligeledes på, at grundlæggelsen af den nye domkirke i Östra Aros, der hang sammen med ærkestiftets og Eriks-relikviernes overførelse fra Gamla til Nya Uppsala, har fundet sted 1260, som angivet i *Annotationes*, eller lige efter. I den langvarige proces, som ærkesædetes flytning var – de officielle dokumenter er udstedt 1258–1273 – spillede biskop Karl af Västerås en fremtrædende rolle som pavelig fuldmægtig, og i denne forbindelse skal kilden forstås. *Annotationes* opregner de kronologiske hovedpunkter i Uppsala bispe- og ærkesædes bygnings- og institutionshistorie og er at opfatte som excerpter af en tabt redegørelse udarbejdet af biskop Karl til paven med henblik på translationen. Hvornår uddraget er foretaget vides ikke med sikkerhed, men der henvises til det bekendte forhold, at historiske samlere i det 16.–17. årh. foretog afskrifter og uddrag af middelalderlige kilder. At *Annotationes* skulle være et bevidst falsum afvises derimod bestemt.

Forfatterens resultat kan ikke tvingende bevises, så vist som biskop Karls translationsberetning ikke kendes og det originale pergamentblad af *Annotationes* formodentlig gik tabt i 1702, men der fremføres gode indicier for, at hans forståelse af kilden er den rette.

ESBEN ALBRECHTSEN

BIRGIT KLOCKARS: Birgitta och böckerna. En undersökning av den heliga Birgittas källor. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Hist. ser. 11. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1966. 363 s. 30 sv. kr.

Intet forfatterskab fra svensk middelalder har som den hellige Birgittas skrifter fra 1300-tallets midte formået at påkalde sig europæisk litteraturs interesse, nu som før. Studiet af visionærens religiøse og samtidskritiske syn er under moderne videnskabelige auspicer, som gradvist er blevet optaget fra omkring århundred-

skiftet, har dog væsentligst været båret af svenske teologer og litteraturhistorikere, og de to anmeldte værker tilslutter sig smukt denne tradition.

Birgit Klockars har sat sig det ret så prætentiose mål at eftervise de litterære kilder bag Birgittas skrifter – *Revelaciones celestes*, Himmelske Åbenbaringer, som den temmelig omfattende textoverlevering bliver kaldt under eet efter de første trykte udgaver fra slutningen af 1400-tallet. Ved påvisning af citater, menings- og formuleringsoverensstemmelser søger forfatteren at bestemme de impulser, Birgitta kan have modtaget gennem personlig læsning og fra sine litterært dannede omgivelser. Metoden, der i sin rene form vil være middelalderhistorikere velkendt fra annal-studier, har dog afgjort sine begrænsninger overfor et inspireret forfatterskab af Birgittas type: udtryk, billeder og talemåder visionæren kan have stiftet bekendtskab med ad litterær vej, var i den grad integreret i hendes egen tankeverden, at de under inspirationens pres spontant gled sammen i nye, originale helheder. Afgørelsen af om der foreligger litterære reminiscenser af konkret art, må derfor ofte hvile på et mere subjektivt skøn. Klockars har imidlertid løst opgaven med skønsomhed og indsigt, selvom anmelderen finder, at arbejdet var blevet mere rummeligt, om forfatteren i højere grad havde søgt at bestemme visionærens særlige udtryksform og emnevalg i forhold til 1300-tallets religiøse litteratur og åndsliv.

I det hele fremtræder Birgittas åndelige orientering som et vidnesbyrd om, at 1300-tallets lægfolk kun med stærke modifikationer kan karakteriseres som »illitterati« – selvom man må lade, at Birgitta udgik fra en stormandsfamilie, der følte sig socialt og kulturelt forpligtet gennem flere slægtled. Klockars viser, hvorledes citater fra Biblen (Vulgata) og apokryferne er legio i visionærens skrifter, og hendes kendskab til tidens almindelige europæiske opbyggelseslitteratur, eksempelsamlinger og encyclopedier er ubetvivlelig – i flere tilfælde åbenbart gennem svenske oversættelser som den omdiskuterede Pentateukparafrase fra århundredets midte. Derimod er Birgittas indsigt i visse teologiske stridsspørgsmål, kanonisk ret og ordensbestemmelser nok for en stor del formidlet af gejstlige venner og skriftefædre. Også tydelige efterklange af svensk lovsprog kan spores i flere revelationer, ikke for intet var såvel Birgittas fader, hendes ægtefælle og en søn lagmænd.

Klockars rejser det interessante spørgsmål, om ikke både Birgitta og andre af hendes stand, som havde forbindelse med det avancerede kulturliv ved Magnus Erikssons og Blanka af Namurs hof og ofte færdedes i det tyskprægede handelsmilieu i købstæderne, besad et habilt kendskab til tysk sprog og åndsliv. Måske havde Birgitta læst Heinrich Susos *Büchlein der Ewigen Weisheit* på originalsproget? I alle tilfælde har forfatteren ret i sin påvisning af, at den svenske visionær i flere af sine tidligere revelationer røber et tydeligt kendskab til Suso og hele hans åndelige »stil«. Nøje forbundet med dette spørgsmål er Klockars betoning af Birgittas og hendes families forbindelse med dominikanerordenen. Den spillede en betydelig rolle for den jævne mands tro ved 1300-tallets midte. En række emnemæssige forhold i visionærens skrifter kan kun forklares ved hendes forbindelse med det åndsliv og den religiøsitet, dominikanerne repræsenterede i Nordeuropa. I virkeligheden er Birgittas skrifter i eminent grad præget af impulser fra hendes omgivelser, det ydre milieu; »so bleibt man immer ein Kind seiner Zeit, auch mit dem, was man für sein Eigenstes hält«, skrev Sig-

mund Freud i 1897. Det gælder Birgitta som andre af Nordens mest originale personligheder.

Man savner i nogen grad mere præcise angivelser af, hvor forfatteren står i gæld til ældre litteratur. Til gengæld er hendes registre over Birgittas bibelcitater og brug af billeder og allegorier fortrinlige. Også sagregisteret over revelationerne vil være til hjælp. Arbejdet er affattet på en bred og lettilgængelig måde og vil kunne tjene som indførelse ikke alene i Birgittas personlige forestillingsverden, men i senmiddelalderens religiøse tænkning i Norden i det hele taget – et nok så stedmoderligt behandlet område herhjemme.

ERIK LEVIN NIELSEN

SARA EKWALL: Vår äldsta Birgittavita. Kungl. Vitterhets och Antikvitets Akademiens handlingar. Hist. ser. 12. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1965. 150 s. 4 bilag. 25 sv. kr.

En forudsætning for at en kanonisationsproces kunne igangsættes ved den senmiddelalderlige curie var, at der for den pavelige undersøgelseskomité forelå en levnedsskildring, et *vita*, over den person, man ville gøre til helgen, suppleret med en optegnelse over mirakler, som antoges at være indtruffet ved dennes formidling. Sådanne *procesvita* var oftere forfattet af helgenkandidatens skriftefædre, hvilket også gælder den ældste levnedstegning af Birgitta af Vadstena – måske den smukkeste og mest karakterfulde personskildring fra nordisk middelalder overhovedet. Med rette har denne Birgitta-biografi spillet en stor rolle for både forskere og hagiografiske skribenter, men en isoleret undersøgelse af *vita*'ets litterære genesis foreligger først nu med Sara Ekwalls publikation.

Med udgangspunkt i ældre forskning har forfatteren fremdraget et ms af skriftefædrenes *vita* (Uppsala Univ. Bibl. cod. C 15), som hun sandsynliggør ikke er en afskrift af det velkendte Birgitta-vita, der blev optaget i den pavelige procesprotokol, men derimod en »urtext« til det *vita*, som ifølge protokollen blev deponeret for et paveligt forum allerede 5 måneder efter Birgittas død i Rom 1373. Ekwall opfatter teksten som identisk med de svenske skriftefædres upolerede »kladder« og tillægger derefter Birgittas ven, den spanske erkebiskop Alfons af Vadaterra, bearbejdelsen heraf til den form, *vita*'et synes at have haft i 1373. Dette første *procesvita* udgik imidlertid under processens genoptagelse 1377, idet det *vita*, der indgår i de 1380 fremlagte procesakter, tydeligt er en afskrift karakteriseret ved teologiske og sproglige tilføjelser og tilføjelser fra den energiske Alfons' hånd.

Forfatterens redegørelse for *procesvita*'ets fremkomst gennem en fortløbende litterær udviklingsproces virker velmotiveret og overbevisende. På sindrig måde har hun kombineret text-analysen med de oplysninger, der kan fremskaffes om processens kronologiske forløb. Hovedresultatet er påvisningen af en urtext til skriftefædrenes levnedsskildring, men lige så værdifuld er fremhævelsen af biskop Alfons' virke som redaktør. En sammenstilling af det ældste Birgitta-vita med *procesvita*'et giver vigtigt materiale til studiet af hans indsats ved den gradvise publicering og kodificering af Birgittas åbenbaringer i *libri celestes*.